

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ SEMERKANT ZİRVESİ 2022: ÖNEMLİ ÇIKARIMLAR

15-16 Eylül 2022 tarihinde, politikacıların ve medyanın dikkati, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) Semerkant'taki yıllık Zirvesine odaklandı. Avrasya kıtasında ciddi siyasi ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde, salgın sonrası devlet başkanlarının ilk kez bir araya gelmiş olması kuşkusuz bölgede önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Üst düzey davetlilerin sayısı, imzalanan belgeler ve etkinlik dışında yapılan toplantılar, Zirvenin önemini ortaya koymaktadır.

ŞİÖ devlet başkanlarının 22. Zirvesi, üye ülkeler olarak Çin, Hindistan, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan liderlerini; diyalog ortağı olarak Türkiye ve Azerbaycan cumhurbaşkanlarını ve gözlemci devletler olarak İran, Moğolistan ve Beyaz Rusya cumhurbaşkanlarını bir araya getirmiştir. Türkmenistan Devlet Başkanı, ŞİÖ Dönem Başkanı sıfatıyla Özbekistan Devlet Başkanı tarafından özel konuk olarak davet edilirken, Ermenistan Cumhurbaşkanı Ermenistan'daki durum nedeniyle Zirveye katılmamıştır.

Zirve programı, 15 Eylül 2022 akşamı, devlet başkanları için düzenlenen Semerkant'taki tarihi ve etnografik kompleksteki resmi olmayan akşam yemeği ile başlamıştır. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, COVID-19 ihtiyati tedbirleri nedeniyle; Hindistan Başbakanı Narendra Modi geç kalması nedeniyle ve İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ise Semerkant'taki Pencap Şii Camii'ndeki konuşması sebebi ile söz konusu yemeğe katılmamıştır.

16 Eylül'de Zirvenin resmi kısmı, üye ülkeler Devlet Başkanları Konseyi toplantısı ile başlayıp, ardından davet edilen tüm liderlerin katıldığı genişletilmiş formatta bir toplantı ile devam etmiştir. Söz konusu Zirve, bugüne kadar bir zirvede kabul edilen en fazla belgenin (40'tan fazla belge) olduğu Semerkant Deklarasyonu'nun imzalanması ile tamamlanmıştır. Bazı uzmanlar Zirvenin somut çıktıları konusunda şüpheli olsalar da, ŞİÖ Avrasya liderlerini bir araya getirmek için çok taraflı bir platform sağlama misyonunu canlı bir şekilde göstermiştir. Dünya nüfusunun %44'ünü ve dünya yüzölçümünün %26.6'sını kapsayan ŞİÖ, sadece Avrasya'da değil, küresel ilişkilerde de önemli bir yere sahiptir [Muratbekova, 2019]. Zirveden elde edilen çıkarımlar bu yargıyı destekler niteliktedir.

Her şeyden önce, ŞİÖ'ye ilgi gösteren ülke sayısından örgütün son zamanlardaki cazibesinin katlanarak arttığı görülmektedir. Zirvede İran, yeni bir üye olarak kabul edilmiş, Belarus'un katılım süreci başlatılmış, Bahreyn, Maldivler, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne ŞİÖ diyalog ortaklığı statüsü verilmiş ve Mısır, Suudi Arabistan ve Katar ile ise yeni diyalog ortaklığı süreci başlatılmıştır. 2001 yılında Şanghay Beşlisi zemini üzerine kurulan ŞİÖ, yalnızca 2017'de Hindistan ve Pakistan olmak üzere iki yeni üye kabul etmiştir. 2021'de ŞİÖ üye ülkeleri, İran'ın tam üyelik başvurusunda bulunma prosedürünü başlatmış olup, söz konusu Zirve sırasında İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi tarafından Yükümlülükler Memorandumu'nun imzalanmasıyla süreci sonuçlandırmıştır. İran, ŞİÖ kurallarına göre yükümlülüklerini yerine getirdiğinde, başvurusunu onay için Pekin'deki ŞİÖ Sekreterliği'ne

sunacaktır. Belarus Devlet Başkanı'nın ŞİÖ'ye katılma müracaatı Semerkant Zirvesinde onaylanmış olup, gelecek yıldan itibaren üyelik başlatılacaktır [Belta, 2022].

İkinci olarak, ŞİÖ üyelerinin Orta Asya'nın çevresinde genişlemesi, örgütün Orta Asya'yı coğrafi merkezi olarak gördüğünün bir göstergesidir. Semerkant Zirvesi, Rusya, Çin, Hindistan ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin jeopolitiğinde Orta Asya'nın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Orta Asya devletleri için ŞİÖ, özellikle zor siyasi konjonktürel zamanlarda çıkarlarını belirlemeleri için bir platform sağlamaktadır. Bu arada bölgesel güçler, Orta Asya'yı diğer üye devletlerin çelişkili politikalarını değiştiren bir bağlantı noktası olarak da kullanmaktadır. Bu yönüyle ŞİÖ'nün, Avrasya liderlerinin küresel G7 ve G20 toplantılarına alternatif bir platform olma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. İran, Türkiye ve Belarus'un üyelik yönündeki niyetleri bunun bir başka işareti olarak görülebilir. Daha önce Çin ve Rusya'nın ŞİÖ içindeki ekonomik ve siyasi alanları net bir şekilde paylaştığı görülmekte iken, devam eden bu genişleme ile ŞİÖ'nün nasıl bir süreç izleyeceği belirsizdir. Bu koşullar altında, Orta Asya, Avrasya politikalarını birbirine bağlamadaki jeopolitik önemini güçlendirme noktasında daha aktif olmak durumundadır.

Üçüncü olarak, tesis edilen platform, liderlerin gündemdeki önemli konuları ikili, üçlü ve çok taraflı formatta görüşmelerine olanak sağlamaktadır. Örneğin, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, salgın sonrası ilk yurtdışı ziyaretinde Zirveye katılan on ülkenin liderleriyle yaptığı ikili görüşmelerin yanı sıra Rusya ve Moğolistan ile de üçlü görüşmeler gerçekleştirmiştir [FMPRC, 2022]. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden sonra Başkan Xi ile Başkan Putin arasındaki ilk yüz yüze görüşme de Semerkant Zirvesinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte toplantı sonrasında yaptığı açıklamasında Putin Zirve görüşmelerinden önemli bir sonuç çıkmadığını itiraf etmiştir. Rusya'nın, Çin'in Ukrayna krizine ilgili "endişelerini anladığını" ve "Ukrayna krizindeki dengeli pozisyonunu ziyadesiyle takdir ettiğini" dile getirmiştir [Kremlin, 2022; Standish, 2022]. Benzer şekilde, Başkan Putin ve Hindistan Başbakanı Modi arasındaki ikili görüşme, Modi'nin Hindistan'ın Ukrayna ihtilafı konusundaki endişelerini dile getirmesine ve diplomatik bir yaklaşım çağrısı yapmasına yol açmıştır [Haidar, 2022]. Bu arada Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bir kez daha Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodymyr Zelensky ile görüşülmesi gerekliliği konusunu gündeme getirmiştir. Putin ile görüşmesinin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan, Putin'in savaşta bir an önce bitirmeye istekli olduğu yönündeki izlenimleri de paylaşmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Cumhurbaşkanı Putin'i Zelensky ile bir araya getirme niyeti, anlaşmazlığın müzakere masasında çözülmesi gerektiğine olan kesin inancına dayanmaktadır. NATO üyesi olan ve Rusya'ya yönelik Batı yaptırımlarını desteklemeyen Türkiye'nin, savaşın sonlandırılmasına aracılık etmeye çalıştığı bilinmektedir [Kirby, 2022]. Ukrayna meselesi etrafındaki görüşmelerin dışında, ŞİÖ üyeleri çok sayıda güncel konuyu ele alarak, bunlardan pek çoğu üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

Belirtilmesi gereken dördüncü husus ise ŞİÖ Zirvesinin ekonomik iş birliği ve ilişkilerin güçlendirilmesine odaklandığıdır. Batı ile Rusya arasında süregelen sürtüşme göz önüne alındığında, ŞİÖ üye devletleri ve özellikle Orta Asya liderlerinin ulaşım güzergahlarının optimize edilmesine önem verdikleri görülebilir. Cumhurbaşkanı Tokayev konuşmasında, Kuzey-Güney ve Doğu-Batı trans-Avrasya koridorları ile birlikte Orta ve Güney Asya arasındaki ulaşım yollarının geliştirilmesinin önemini vurgularken, Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu Koridoru da ilgili ülke liderleri tarafından dile getirilmiştir. Cumhurbaşkanı Tokayev, İran Cumhurbaşkanı Reisi ile yaptığı görüşmede Kazakistan-Türkmenistan-İran koridorunun tamamlanması çağrısında bulunurken, İran Cumhurbaşkanı Reisi de Çin-Orta Asya-Batı Başbakan Modi ise Çabahar liman projesinin ve Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru'nun (INSTC) hızlandırılması çağrısında bulunmuştur [Niyazbakieva, 2022]. Liderler ayrıca, bağlantı konusunda Çin'in Kuşak - Yol Girişimi'nin önemine de değinmiştir.

Ayrıca, katılan tüm devletler ekonomik iş birliği, ticaret ve yatırım kapasitesinin genişletilmesi çağrısında bulunmuşlardır. ŞİÖ liderleri, üye devletlerin ekonomik kapasitesinin derinleştirilmesine inanmaktadır. Söz konusu Zirve, ŞİÖ'nün ekonomik bir platforma dönüştürülmesine yönelik kademeli geçiş yönündeki gelişmeleri kanıtlamaktadır. Bu amaçla ŞİÖ liderleri, ŞİÖ, Avrasya Ekonomi Birliği ve ASEAN ile birlikte Büyük Avrasya Ortaklığının oluşturulmasını ve diğer olası oluşumları da değerlendirmişlerdir. Taraflar ayrıca, Bağlantıyı Geliştirilme ile Verimli Ekonomik ve Ulaşım Koridorları Oluşturmada İşbirliği Konsepti'nin yanı sıra Startup'lar ve İnovasyon konusunda Özel bir Çalışma Grubu, Yoksulluğu Azaltma Özel Çalışma Grubu ve Geleneksel Tıp Özel Çalışma Grubu oluşturma kararlarını imzaladılar. Semerkant Deklarasyonu, ŞİÖ üye devletlerinin küresel ekonomik yönetim mimarisinin daha da iyileştirilmesi konusunda hemfikir olduklarını ve korumacı eylemlere ve ekonomik yaptırımların tek taraflı uygulanmasına karşı çıkararak açık ve şeffaf bir ticaret sistemini teşvik etmeye kararlı olduklarını göstermektedir [MEA, 2022]. Ayrıca, Zirvede İklim Değişikliği, Gıda Güvenliği, Enerji Güvenliği ve Güvenilir Uluslararası Tedarik Zincirlerinin Sürdürülmesine İlişkin Ortak Açıklamalar da kabul edildi [MOFA, 2022].

Beşinci olarak, Rusya ile Ukrayna arasında süregelen çatışma, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sınır gerilimi ve Zirve sırasında ortaya çıkan Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki sınır çatışmalarına rağmen Zirvede, Afganistan meselesi bahsedilen meselelerden çok daha fazla ele alınmıştır. Kırgızistan ve Tacikistan liderleri arasındaki müzakereler bile son anda açıklanırken, Zirve oturumlarında Orta Asya'daki kronik sınır çatışmaları, Afganistan sorununa kıyasla bölgesel bir güvenlik sorunu olarak ele alınmamıştır. Öyle ki Afganistan meselesi, bölgesel güvenlikle bağlantılı olarak hemen hemen tüm liderler tarafından dile getirilmiş, Özbekistan Devlet Başkanı Şavkat Mirziyoyev, Afganistan'a insani destek sağlanması için özel bir fon kurulmasını da teklif etmiştir [Niyazbakieva, 2022]. Zirvede, güvenlik politikaları çerçevesinde ŞİÖ liderleri, Uzun Vadeli İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın hükümlerinin uygulanmasına ilişkin 2023-2027 Kapsamlı Eylem Planı'nı da kabul etmiştir.

Sonuç olarak, Semerkant Zirvesi, ŞİÖ'nün Avrasya liderlerini tek bir masada buluşturan daha törenselsel bir organizasyon olma yolundaki dönüşümünü kanıtlamıştır. Bölgede devam eden çatışmalar da dâhil olmak üzere bölgesel konularda somut sonuçları olan politikaların geliştirilmesi ya da ŞİÖ'nün başlangıçtaki bölgesel güvenlik gündemini geliştirmek yerine ŞİÖ'nün ekonomik iş birliğine yöneldiği söylenebilir.

Orta Asya devletleri, yaptırım uygulanan Rusya ile Çin arasında sıkışıp kalırken ŞİÖ'nün coğrafi merkezinde yer almaları ve ŞİÖ'ye artan ilgi onlar için olumlu sonuçlara yol açabilir. Ulaştırma ve altyapı projeleri, mevcut değişimlerden kazanç sağlayan alanlardan biri olabilir. Avrasya siyasetindeki temel dönüşümler, Orta Asya devletlerinin ŞİÖ'nün potansiyelini yeniden değerlendirmek de dâhil olmak üzere stratejilerini çeşitlendirmeleri gerektiğini göstermektedir.

Kaynaklar:

- Belta (2022). Belarus'un örgüte üye olma arzusu SCO ülkelerinden oybirliğiyle destek aldı. Alınan yer: <https://www.belta.by/president/view/belarus-poluchila-edinoglasnuju-podderzhku-ot-stran-shos-v-stremlenii-stat-chlenom-organizatsii-524051-2022/>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- FMPRC (2022). Çalkantılı zamanlarda yol gösteren ve kadim İpek Yolu'nu yeniden canlandıran bir yolculuk. Alınan yer: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202209/t20220917_10767432.html. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- Haidar, Suhasini (2022). Başbakan Modi, Vladimir Putin'e 'şimdi bir savaş dönemi değil' dedi. Alınan yer: <https://www.thehindu.com/news/national/pm-modi-holds-talks-with-russian-president-vladimir-putin-on-sidelines-of-samarkand-sco-summit/article65899314.ece>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- Kirby, Paul (2022). Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan "Putin savaşını bitirmek istiyor". Alınan yer: <https://www.bbc.com/news/world-europe-62965993>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- Kremlin (2022). Özbekistan ziyaretinin ardından basın toplantısı. Alınan yer: <http://kremlin.ru/events/president/news/69366>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- MEA (2022). Şanghay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanları Konseyi'nin Semerkant Deklarasyonu. Alınan yer: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/35724/Samarkand+Declaration+of+the+Council+of+Heads+of+State+of+Shanghai+Cooperation+Organization>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- MOFA (2022). Şanghay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanları Konseyi Toplantısı, Semerkant, 15-16 Eylül 2022. Alınan yer: <https://mofa.gov.pk/meeting-of-the-council-of-heads-of-state-of-shanghai-cooperation-organization-samarkand-15-16-september-2022/>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- Muratbekova, Albina (2019). Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kimlik krizini keşfetmek: sırada ne var? International Organisations Research Journal. – 2019. – Cilt. 14, no 4. – 138–160 ss.
- Niyazbakieva, Alina (2022). Semerkant'taki SCO zirvesinin sonuçları - genel bakış, video. Alınan yer: <https://uz.sputniknews.ru/20220916/itogi-sammita-shos-v-samarkande---obzor-video-28265522.html>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- Reuters (2022). Basında çıkan haberlere göre Erdoğan, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılmayı hedefliyor. Alınan yer: <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-targets-joining-shanghai-cooperation-organisation-media-2022-09-17/>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
- Standish, Reid (2022). "Güç dengesi değişti." Putin ve Xi Jinping arasındaki görüşme: "sınırsız" ortaklığa ne olacak? Alınan yer: <https://rus.azattyq.org/a/what-we-know-about-the-russia-china-partnership/32036807.html>. Erişim tarihi: 20.09.2022.